

CD-ROM a fejlődő országokban

Meglepőnek tűnhet, hogy amikor Amerikában az információs szakemberek még csak értékelték a CD-ROM technikát, Afrikában a könyvtárosok és információs szakemberek már használták azt. A CD-ROM használata fantasztikus mértékben megnőtt Afrikában, elsősorban azért, mert ez a technika tökéletesen illeszkedik az ottani környezethez.

Munkám gyakran teszi szükségessé, hogy fejlődő országokba utazzam, ahol a helyi kutatók és tudósok munkáját támogató információs programok kiépítését segítem. 1989. áprilisi, első afrikai utazásom előtt felfrissítettem tudásomat azzal kapcsolatban, ami a könyvtárosokat és információs szakembereket érdekelheti. Elképzelhető a meglepetésem, amikor első szenegáli látogatásunkkor vendéglátónk hozzánk fordult, és azt mondta: „Épp most kaptuk meg CD-ROM olvasónkat. Nincs önén véletlenül egy példány az ehhez szükséges DOS programból?” Nálam nem volt. Szerencsére társaságomból valakinél igen.

Arra voltam felkészülve, hogy könyvtárakat látok majd könyvek és folyóiratok nélkül, alulfizetett és agyondolgozott könyvtárosokat. Arra azonban nem, hogy CD-ROM-ot látok majd használatban, hogy kérdéseket kapok a High Sierra-formátumról, az MS-DOS CD-ROM Extensionsről, és a termékek elérhetőségéről, hogy rendeléseket veszek fel CD-ROM olvasókra ott a helyszínen.

A BOSTID/Carnegie projekt

John Blackkel (University of Guelph) együtt a New York-i Carnegie Corporation, támogatónk nevében először Dakarban (Szenegál) jártunk az információs technika és információs szolgáltatások innovatív alkalmazásának vizsgálatára. Később más országokat is meglátogattunk, például Szudánt, Ugandát, Mauritust, Zimbabwét, Malawit, Etiópiát, Kenyát, Botswanát, Tanzániát (1990-ben és 1991-ben).

Miért éppen a CD-ROM az érdekes a fejlődő országokban?

Sokan információszegeknek mondják a fejlődő országokat. Az afrikai könyvtárakat és információs központokat különösen érzékenyen érintette a pénzügyi válság, amely ezt a földrészt sújtja. Több országban a szerzeményezést majdnem teljesen felfüggesztették, így az előregedő, leromlott állományok kevés hasznosat tudnak nyújtani a kutatóknak és a diákoknak. A könyvek és folyóiratok növekvő ára valószínűleg teszi, hogy a könyvtárak bármikor is képesek lehetnének hiányait pótolni. A környezeti körülmények a hagyományos tárolási módokat hosszú távra nagyon drágává teszik.

A fejlett országokban a számítógépes adatbázisok már évek óta népszerűek. Egy telefonhívás segítségével az információs szakember azonnai hozzáférhet a világ irodalmához (vagy legalább annak a fejlett országokban publikált részéhez). A legtöbb fejlődő országban azonban a távközlési kapcsolatok minősége és költsége korlátozza az adatbázisokban való keresést. Még abban az esetben is, ha a nemzetközi rendszer fejlődik, a helyi kapcsolatteremtés probléma marad; a helyi telefonkapcsolatok gyakran rosszabbak, mint a nemzetközi.

A CD-ROM-ot mintha éppen azoknak a problémáknak a megoldására tervezték volna, amelyekkel a fejlődő országok információs szakembereinek szembe kell nézniük. Nagy tárolási kapacitásával, könnyű postázhatóságával, a nehéz környezeti körülményekkel szembeni ellenálló képességével a CD-ROM jó lehetőséget jelent az információs szakembereknek és a kutatóknak nemcsak a lépéstartásra, hanem az előre lépésre is. Barátaim szerint a CD-ROM technika telepítése után a presztízsük nagymértékben emelkedett. A könyvtárhasználat mértéke növekszik, ezért nagy a lelkesedés.

A CD-ROM manifesztum így jellemzi ezt: a CD-ROM természetes azok számára, akiknek nagy adatbázisokat vagy egyéb géppel olvasható adatállományokat kell továbbítaniuk. Ennek okai a következők:

- ▶ megszünteti a drága/bonyolult távközlés igényét;
- ▶ még nehéz körülmények (hőség, nagy páratartalom, por és bizonytalan energiaellátás) között is képes működni;
- ▶ hordozható és telepről működtethető is lehet;
- ▶ viszonylag szerény berendezést használ: egy egyszerű személyi számítógép alkalmas nagyon sok CD-ROM-alkalmazásra;
- ▶ kis befektetés kell hozzá.

A CD-ROM vonzó a felhasználók számára, mivel:

- ▶ nagyon nagy adatbázisokat helyben szolgáltat;
- ▶ hatékony, felhasználóbarát keresőszoftverrel komplex kereséseket tesz lehetővé;
- ▶ a berendezésnek és a kiadványoknak ismert, rögzített áruk van, ellentétben az online rendszerek előre nem látható költségeivel;
- ▶ hatékony eszköz lehet a helyi számítógép-használati kultúra fejlesztéséhez;
- ▶ lehetőséget nyújt pánafrikai adatbázisok létrehozására, az előállítási költségek megosztásával, sok esetben az első gyakorlati lehetőséget nyújtva a regionális erőforrások megosztására és a kommunikációra;
- ▶ együtt lehet használni egyéb kapcsolódó információs technikákkal (pl. mikrofilm), és ezzel komplex információkeresés és -ellátás valósítható meg.

A CD-ROM vonzó lehet a nemzeti és nemzetközi finanszírozó ügynökségek és adományozók számára, mivel:

- ▶ kipróbált technika, messze túl a kísérleti stádiumon;
- ▶ már kipróbálták, hogyan működik a fejlődő országokban;
- ▶ megvásárlása előtt mérhetően meghatározható az adatbázis potenciális értéke;
- ▶ a költségek ismertek és előre láthatóak;
- ▶ a kockázat viszonylag kevés, de az előnyök olyan nagyok, hogy jelentős eredmény érhető el korlátozott erőforrásokkal is;
- ▶ könnyen lehet vele az adott igényekhez alkalmazkodni.

Végül talán a legnagyobb előnye az a CD-ROM-nak (és éppen ezért fejlődött olyan lassan az Egyesült Államokban), hogy a keresés visszakerül a végfelhasználók kezébe. Olyan országokban, ahol hiány van képzett információs szakemberekben, és ahol a felhasználók nem szoktak hozzá, hogy közvetítőt vegyenek igénybe kérdéseik megválaszolására, a CD-ROM valóban hatalom, erő lehet.

CD-ROM konferencia Szudánban

1990 februárjában Szudánban volt az első, egész Afrikára kiterjedő CD-ROM konferencia. Húsz afrikai országból jöttek résztvevők, Szudánból száznál is többen.

Bár a háború és az éhínség miatt ez az ország alkalmatlannak látszott ilyen rendezvény megtartására, minket nagy lelkesedéssel fogadtak az információs szakemberek és a végfelhasználók. A fontosabb egyetemek és kutatóközpontok könyvtárosai és információs szakemberei mellett a szudáni légierő mérnökei és a média munkatársai is eljöttek, hogy sajátos igényeikhez keressenek eszközöket. Sok résztvevő korábban sohasem dolgozott mikroszámítógéppel, mások viszont jól képzett keresők voltak, akik már keresőkérde-
sekkel a fejükben érkeztek.

Mivel a legtöbb ajándékba hozott CD-ROM éppannyira ismeretlen volt a segítők, mint a résztvevők számára, a találkozó jó alkalmat teremtett a keresőrendszerek felhasználóbarát voltának tesztelésére. Valamennyiünknek használnunk kellett a beépített segítő képernyőket. Ahogy a munkaállomásoknál ülő több mint 150 embert figyeltem, meggyőződésemm a CD-ROM technika alkalmasságáról megerősödött. Még a számítógépet sohasem használóknál is hiányzott az az idegesség, amely az online kereséshez szokott kapcsolódni, hiszen csupán a számítógép képernyőjén látható segítő képernyőre támaszkodva is képesek voltak a sikeres keresésre. Éppen ekkor a kartúmi telefonhálózat használhatatlan volt, így különösen értékeltek azt, hogy telefonkapcsolat nélkül is elérhető az információ.

A résztvevők felismerték a CD-ROM technika korlátait is. Néhányan elégedettek voltak azzal, hogy nem írhatnak a lemezre; egyeseket a CD-ROM hálózatok lassúsága frusztrált, mások arra panaszkodtak, hogy nehéz információt szerezni az új CD-ROM-termékekről. Felmerült a CD-ROM helyi előállításának lehetősége is, és sok érdekes javaslat hangzott el közös vállalkozások létesítésére.

A CD-ROM projektek számának nagyarányú növekedése

A CD-ROM népszerűsége azt eredményezte, hogy sok projekt indult el, amelynek célja CD-ROM lemezek és olvasók juttatása a fejlődő országokba. Az ilyen projektek számának növekedése miatt szükség van valamilyen koordinációra. Tanácsadó csoportunk elhatározta, hogy létrehoz egy CD-ROM klíringintézetet a következő célokra:

- ▶ nyomon követni azokat a fejlődő országokbeli intézményeket, amelyeknek van CD-ROM olvasójuk;
- ▶ a CD-ROM projekt katalógusának kiadása;
- ▶ információszolgáltatás az amerikai és az európai CD-ROM-előállítóknak a fejlődő országok piacáról;
- ▶ csoportos diszkont megszervezése a termékekre;
- ▶ a CD-ROM-kiadási lehetőségek megtárgyalása a gyártókkal;
- ▶ esettanulmányok készítése.

Problémák

Miközben rózsás képet festünk a CD-ROM afrikai lehetőségeiről, maradnak azért gondok is. A legtöbb CD-ROM eszköz és adatbázis vásárlása, előfizetése külső adományozóknak köszönhető. El kell érni, hogy az adatbázisok előfizetése a harmadik világ könyvtáraiban, gyűjteményeiben folyamatos legyen.

1991 őszén a BOSTID elkezdett a CD-ROM-kiadókkal azon dolgozni, hogy az adományozóktól való függését csökkenteni lehessen. Lehetséges-e például a harmadik világ könyvtárai számára a mérsékelt előfizetési díj? Kifejleszhető-e egy olyan rendszer, amelynek keretében a máshol feleslegessé vált lemezeket megkaphatják a szükségét szenvedő könyvtárak? „Adoptálhatnak-e” amerikai könyvtárak afrikaikat, megosztva CD-ROM adatbázisaikat?

A CD-ROM adatbázisok relevanciája is gond lehet. Segíteni kellene olyan projekteket, amelyek helyi információt tesznek elérhetővé. A kiadók jobban figyelhetnek ennek a piacnak az egyedi igényeire, nagyobb mértékben dolgozhatnak fel a harmadik világ anyagát.

WHYTE, W. D.: CD-ROM in developing countries. = CD-ROM Professional, 5. köt. 3. sz. 1992. p. 32–35./

(Murányi Péter)